NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 Cor. IV: 13.

IETS OVER DE ONTZONDIGINGEN DER OUDEN.

Geheel de oude Geschiedenis draagt getuigenis van de woorden des Apostels aan de bekeerde Romeinen, *dat ook de heidenen betoonen het werk der Wet geschreven in hunne harten, hunne conscientiën medegetuigende, en de gedachten onder malkanderen hen beschuldigende of ook ontschuldigende;* want niet alleen onder Israël, waar de Wet met de donderslagen en bliksemen van Sinaï en de vloekspraken van Ebal de algemeene schuld en zonde verkondigde, maar ook onder die volken, waar de wet in het binnenste, de getuige in het hart, het vonnis der veroordeeling uitsprak, was het schuldbesef en schuldgevoel zoo ondubbelzinnig als algemeen. Een merkwaardig bewijs hiervan zien wij in dat veel beduidende verschijnsel onder de godsdienstige zeden van zoovelen der oude volken: *de ontzondigingen*, (*expiationes*, *lustrationes* (1)).

Levendig was bij de ouden het besef van nationale of volksschuld. Een bloedschennis, een manslag, een verborgen misdrijf brengt over geslachten, over volken, een gemeenschappelijken, een nationalen vloek, die niet dan door bloed, door boete, door offers kan worden uitgewischt. De bloedschuld ontreinigt het land. De gevloekte draagt overal het heimelijk bloedmerk, dat hem aan de goddelijke wraak onderwerpt, aan het voorhoofd. Ziedaar gevoelens en begrippen die zoo diep in het hart der volken zijn ingeprent, dat zij overal en bij allen worden teruggevonden. Doch van waar is het, dat de ontzondigingen, de boetedoeningen, de offers, ook daar voortduren, ook daar vermenigvuldigd worden, waar men zich van geen bijzonder vloekwaardig misdrijf bewust is? Van waar dat men dezelfde boete die men over personen, geslachten en volken bij zulk een uitstekend misdrijf bijzonder vindt, bij den geheelen hoop, de gansche schaar der volken zamengenomen, overal en gelijkelijk waarneemt; en wel als zulk eene die niet met ééne reis af te doen is, maar eindeloos moet worden herhaald, als waren bij de volgende de vorige reeds weder als niet geschied aan te merken? Vindt men hierin niet klaarlijk het besef van eene schuld die gelijkelijk op geheel het menschdom weegt, en door geen herhaalde, talloos herhaalde dieroffers te boeten is? Ja, is het beschuldigend geweten niet nog verder gegaan? Heeft het niet menschen: eerst slaven, krijgsgevangenen; daarna eigen kroost zelfs, opgeofferd op de rookende altaren of in de gloeiende afgodsbeelden, om den heeten honger, de brandende dorst naar schuldverzoening te blusschen? — Of wat beteekenen die algemeene ontzondigingen, die gedurige reinigingen, wanneer er geen algemeene zonde, geene gedurige bevlekking plaats heeft? Was het alleen eene betrekkelijke onvolkomenheid die in den mensch gevonden wordt? Waarom dan niet blootelijk naar meerdere volkomenheid gestaan? Waarom zooveel strafboetingen en schuld- en zondoffers, door geslachten aan geslachten henen?

Men beroepe zich hier niet op het bijgeloof der nog niet ontwikkelde volken, of de hebzucht hunner priesteren. Wanneer de mensch van nature onschuldig en goed was, zouden er noch zulke afgodische volken, noch zulke hebzuchtige priesters gevonden worden. De afgoderij is het blijk van een verdwaasd verstand; het bijgeloof is het bewijs van een verblind en verduisterd gemoed; de hebzucht dat van een verdorven hart. En deze listige en bedriegelijke priesters en offerpapen zelve, waaraan een lichtzinnige en oppervlakkige Voltaire alle gruwelen bijna die op aarde gebeurd zijn, toeschreef; zijn zij niet ons

(1) Uitvoerig en geleerd is dit stuk behandeld door Lomeier, *de veterum Gentilium lustrationibus.* Ultraj. 1681. 4°.

vleesch en been, met ons ééner natuur deelachtig? De zelfde driften en begeerlijkheden, dezelfde afkeer van heiligheid en deugd, hetzelfde bedrog, de haat tegen den waarachtigen God en hunne medemenſchen, die den huichelenden afgodspriester of den gluipenden wichelaar, die menſchen vermoordden of beroofden, bezielde, liggen nog in elk menſchenhart van nature; en de geſchiedenis, zelfs die het ongeloof van de gewoonten en zeden der volkeren geeft, is een levendig tafereel der algemeene zonde.

Doch het is vooral ook opmerkelijk, dat bij de offeranden en ontzondigingen der ouden meest het ſtorten van *bloed* en het plengen van *water* gevonden worden. Van de bloedſtorting hebben wij vroeger geſproken (1); tot een voorbeeld van het laatstgenoemde ſtrekken de volgende regels van den Griekſchen Dichter naar de vertolking van Bilderdijk:

Schep eerst uit gindſche bron en altijd vlietende ader
Een zuivrend offernat met elke hand te gader.
Vul een en andre ſchaal, uit louter goud gewrocht
En voor 't altaar geplaatst, met dit geheiligd vocht.
Bekroon ze, en niet met loof, maar met de zachte vlokken
Der wolle, een jeugdig lam nog versch van 't lijf getrokken.
Vat dan die ſchalen bij de vatſels, een voor een,
En wend het aangezicht naar 't morgenkrieken heen,
En ſtort ze op 't aardrijk uit, naar de oude tempelzede (2).

Ook in de Israëlitiſche offerdienst werd de verzoening en reiniging, de ontzondiging en heiliging, door de bloedſtorting en waterwaſchingen aangeduid, die in de heilige tempeldienst, gelijk bekend is, gedurig wederkeeren; en deze twee hoofdſtukken der waarachtige godsdienst, de verlosſing en heiligmaking, worden aan het kruis van Christus, dat ſchouwſpel van wonderen en verborgenheden, verbeeld en uitgedrukt door het bloed en water dat uit de zijde des Heeren afvloeide, gelijk uitdrukkelijk verklaard wordt door den getuige van dat kruislijden Joannes, in zijn eerſten brief, cap. V. v. 6, alwaar onze oude maar treffelijke kantteekening aanmerkt, »dat door het water en bloed verſtaan wordt datgene hetwelk uit de doorſtokene zijde van Christus gevloeid is, daar Joannes alleen van gewag maakt (Joann. XIX. v. 34, 35), en hier weder vermeldt, om te toonen dat daarin eene verborgendheid is: namelijk, dat van Hem vloeit het water des Heiligen Geestes, waardoor wij worden gereinigd en vernieuwd; en dat door het uitſtorten van zijn bloed aan het kruis ons is verworven de verzoening met God en de vergeving onzer zonden. En daardoor is vervuld, hetgeen afgebeeld was door de ceremoniën des Ouden Testaments, die meest beſtonden in reinigingen met water, en bloedſtorting der beesten die geofferd werden."

Het is niet minder opmerkelijk, dat men door geheel de oudheid heen ook het denkbeeld van eene zuivering door uitbranding, van eene reiniging door vuur en ſulfer (zwavel) aantreft. Voorbeelden hiervan vindt men onder de Grieken bij Homerus en Theocritus, onder de Romeinen bij Ovidius. Ook dit denkbeeld berust in hooger waarheid. De Heilige Schrift predikt zoowel voor bijzondere perſonen, als voor de aarde in het algemeen, niet alleen een waterdoop (den zondvloed, dat beeld, naar Petrus leere, van dien doop der wedergeboorte, die ons behoudt (1)); maar ook een vuurdoop, wanneer de elementen eens ten jongſten dage brandende zullen verſmelten (2); een beeld, almede van die hoogere kracht, welke in het zondig gemoed de verdorvenheid uitreinigt en ter dood brengt (3). Maar ook reeds onder de oude bedeeling werd hiervan, in zekeren zin, eene proeve gegeven, in de ontbranding dier landſtreke, welke bezoedeld was door eene groote onreinheid, die tot den hemel kreet (4). Overal zijn als het ware de ſporen, de voorbeduiding, de waarteekenen verſpreid van dat louterend vuur, hetwelk de aarde verwacht; en waarmede de Rechter *zal wrake doen over degenen die God niet kennen, en over degenen die het evangelium onzes Heeren Jezus Christus niet gehoorzaam zijn* (5).

OVER DEN GODSDIENSTIGEN TOESTAND VAN ENGELAND.

Er is wellicht geen land, welks godsdienstige geſteltenis zulke gewichtige en ſterk uitkomende verſchijnſelen vertoont als Engeland, en misſchien is er tevens geen, over 'twelk het moeielijker is een onpartijdig en waarachtig oordeel te vellen. De verſchillende godsdienſtige zoowel als ſtaatspartijen die er in gevonden worden; de onderſcheiden, en zelfs tegenſtrijdige beſchouwingswijze, die de voortreffelijkſte en oprechtſte mannen over dezelfde onderwerpen vasthouden; en de verdeeldheid in gedrag en handelwijs waartoe dat verſchil geleidt, leveren een ſchouwſpel van verwarring zelfs in het rijk Gods op, dat gevoegd bij het luid geroep en de woede der vijanden die het aanvallen, voor het oog een baaierd van ſtrijdige elementen vertoont, van welken alleen diegenen zich een juist denkbeeld kunnen vormen, die deszelfs uitwerkſelen in alle levensbetrekkingen van nabij hebben waargenomen. En echter, het is alleen deze bijzonderheid die eene voldoende verklaring geeft van de ſchuddingen en besliſsende veranderingen, waaraan de toeſtand van ééne en dezelfde Natie ſoms onverwacht en in één oogenblik bloot ſtaat. Daar wij derhalve de groote moeielijkheid van dit onderwerp wel gevoelen, wenſchen wij, dat onze beknopte mededeeling eerder als eenige onvolkomene wenken, dan als eene eenigzins volledige voorſtelling der zake moge beſchouwd worden.

Om den oorſprong der beſtaande verdeeldheden voldoende te kunnen aanwijzen, is het noodig tot de eeuw der Reformatie op te klimmen, in welke de twee hoofdpartijen waarin de kerk verdeeld is ontſtonden. Het is bekend, dat de Hervorming zich in Engeland onderſcheidde van die in de Nederlanden, in Schotland, en de meeste andere landen, doordien zij niet werd aange-

(1) Deel I. Nr. 11. bl. 1—3.
(2) Bilderdijk, *De dood van Edipus naar Sofokles*, bl. 27.

(1) 1 Petr. III. v. 27.
(2) 2 Petr. III. v. 10.
(3) Matth. III. v. 11.
(4) Gen. XVIII. v. 10.
(5) 2 Thesſ. I. v. 8.

vangen van het volk, in tegenſtelling van het hoog gezag, maar in tegendeel haar begin, en deels zelfs hare voortzetting kreeg van de regering, te midden der vrij algemeene onkunde en zelfs eenigermate der onverſchilligheid van het volk. Van daar is de grootere gehechtheid van hetzelve aan de uiterlijke vormen en het beſtuur der Roomſche kerk, boven die der hervormde kerken op het vaste land, af te leiden.

Gedurende de vervolging die op den dood van den godvruchtigen Eduard VI en de regering der bijgeloovige en wreede Maria volgde, vluchteden vele Protestanten naar Genève. Hier werden zij met begrippen omtrent kerkinrichting en beſtuur ingenomen, die geenszins aangenaam konden zijn aan de Protestantſche grooten die in het beſtuur waren, veel minder nog aan de eigenwillige en naijverige Elizabeth. Deze menſchen, in plaats van met matiging en beſcheidenheid te handelen, ſtelden oproerzucht en geweld tegenover hardheid en onrechtvaardigheid, en vormden eene partij, die weldra den naam van Puriteinen ontving. Offchoon zij door de gewelddadige maatregelen van Elizabeth in bedwang gehouden waren, onder haren Opvolger namen zij grootelijks in macht toe, tot dat zij onder de regering van zijnen zoon Karel I het koningſchap omverre wierpen, het episcopaalſtelſel vernietigden, en de geestelijkheid der landskerk verdreven. Bij de troonbeſtijging van Karel II hernam de nationale kerk den episcopalen vorm ten gevolge eener bepaling van het Parlement, waardoor tot herſtel der eenheid duizenden van presbyteriaanſche leeraars op éénen dag van hun ambt ontzet werden.

Deze maatregel was verderfelijk voor de landskerk, want van toen af werd eene verzoening onmogelijk. Hoe afzichtelijk de oproerigheid en huichelarij ook ware, die de zaak der Presbyterianen en Independenten gedurende het tijdperk der Republiek ontſierde, men mag echter niet vergeten, dat velen der thans verdreven geestelijken onder de voortreffelijkſte leden van Christus kerk behoorden, en dat het uitwerpen van zulk een aantal van de edelſte ſieraden der kerke uit haren boezem, haar een ſchok moest geven, waarvan zij zich nimmer geheel herſteld heeft. En offchoon de troonbeſtijging des Prinſen van Oranje in Engeland de Disſenters, gelijk zij thans genoemd werden, volle verdraagzaamheid verzekerde, zij bleven echter voortaan eene afgeſcheiden partij vormen, en alle uitzicht op eene algemeene vereeniging, anders dan door het vernietigen der landskerk, was voor altoos vervlogen.

De toeſtand der landskerk in het tegenwoordig oogenblik is een bedroevend gedeelte van onze beſchouwing. De afzetting van een zoo aanzienlijk gedeelte harer beste leden, gepaard met den vloed van ongeloof en losbandigheid, die de geheele natie had overdekt bij de troonbeſtijging van Karel II, bracht de gevolgen voort die men had kunnen vooruitzien. Een koude en drooge zedeleer, of ten minſte eene levenlooze rechtzinnigheid met eene ſtrenge en dikwijls onverdraagzame gehechtheid aan uiterlijke vormen, trad in de plaats van het zuiver evangelie der zaligheid; of, indien hier of daar een geloovig Leeraar gevonden werd, die het waagde om meer overeenkomſtig de geloofsartikelen die hij onderteekend had, of de liturgie die hij genoodzaakt was te gebruiken predikte, zoo werd hij ſtraks het voorwerp van de bevreemding der onkundigen, van de vervolging der bijgeloovigen, van den haat van allen. Ook de geſteltenis der disſentersgenootſchappen biedt gedurende dit tijdperk een weinig gunſtiger ſchouwſpel aan. Welhaast begonnen zij af te wijken van de ſtrenge en wel wat al te ſtelſelmatige rechtzinnigheid hunner Voorvaderen. Zij waren thans vrij van verdrukking; maar deze uiterlijke vrede was juist niet hetgeen hen in geestelijk leven kon doen toenemen, en de nadeelen die uit het gemis van algemeen aangenomen en vastgeſtelde formulieren van eenigheid of geloofsbelijdenisſen voortvloeien, werden zichtbaar in het overhand toenemen van Ariaanſche en Sociniaanſche begrippen onder de Presbyterianen; en zoo de Independenten over het algemeen zoo laag niet zonken, overal was toch afwijking in de leer en verflaauwing van levendige godzaligheid merkbaar; of indien er al gelukkige uitzonderingen hierop gevonden werden, zoo waren die noch talrijk noch uitſtekend genoeg, om eenigen wezenlijken indruk op de groote meerderheid te maken.

In tijden, waarin algemeene donkerheid en verval in eene kerk heerſchen, behaagde het meestal den Heere, de krachtigſte werktuigen ter herſtelling van ware godvrucht, niet buiten, maar binnen de kerk te verwekken. De Waldenzen en Albigenzen, naauwelijks in ſtaat om hun eigen beſtaan te handhaven, konden ſlechts een zeer geringen invloed op het lichaam der R. C. kerk maken. In de kerk van Engeland was, wel is waar, eene ſchriftuurlijke belijdenis (de XXXIX Artikelen) en eene even ſchriftuurlijke liturgie in ſtand gebleven, maar het levensbeginſel was, als wij gezien hebben, verdwenen, of althans machtig verflaauwd, en hetgeen overbleef was grootendeels een geraamte. Omtrent het midden der verloopene Eeuw behaagde het den Heere, andermaal den geest des levens in deze beenderen te geven, vooral door middel van twee uitſtekende mannen, George Whitefield en Johan Wesley, opgevoed in de Engelſche kerk; mannen, die andermaal de banier des kruisſes verhieven door het prediken van de leer der zaligheid door het geloof in eenen gekruisten Zaligmaker, met eene buitengewone kracht, en met dien invloed die de eenvoudige verkondiging der waarheid zoo als die in Christus is, ſteeds vergezelt. Groote ſcharen vloeiden zamen om de zeldzaam gewordene klanken te hooren, en velen werden bekeerd van de duisternis tot het licht en van de macht des Satans tot God.

Offchoon beiden gehecht waren aan de gevestigde kerk en begeerden in haren ſchoot te blijven, zoo werden hun welhaast de leerſtoelen ontoegankelijk gemaakt, en waren zij dus teruggewezen naar de openbare velden en wegen, waar zij dan ook predikten, met een gevolg, dat zoowel werking had op de mijngravers van Cornwalles, als op de meer beſchaafde bewoners der ſteden. Hoewel zij door het groot aantal zoowel van leeraars als

leeken in de beſtaande kerken werden tegengeſtaan en vervolgd, men begon desniettemin welhaast een grooten aanwas van ijver en godzaligheid in dezelve te bemerken; ſommige kerkelijke perſonen weigerden niet met hun mede te werken; vele Disſenters werden uit hunnen doodſlaap opgewekt, en er ontſtond eene herleving van waarachtig christendom, welker gezegende gevolgen in Engeland tot op den huidigen dag toe zichtbaar zijn.

Het getal van Wesleys en Whitefields volgelingen nam welhaast zoo aanmerkelijk toe, dat men meerder bediening begon te behoeven dan van de leeraren der gevestigde kerken kon verwacht worden. Zij waren deswege, ſchoon ondanks zich zelve, genoodzaakt om ongeordende predikers toe te laten; en na hunnen dood werden de aanhangers van Whitefield, op enkele uitzonderingen na, meestal onder de independente Disſenters opgenomen; terwijl daarentegen die van Wesley, welke van zijnen medehelper verſchilde door zijn verwerpen der leerſtukken van de verkiezing en volharding der heiligen, tot op heden toe eene afgezonderde kerkpartij, offchoon uiterlijk verbonden aan de landskerk, blijven uitmaken, en zich, offchoon ook al niet de zuiverſte in de leer zijnde, nog ſteeds onderſcheiden, meer mogelijk dan alle andere kerkelijke partijen, door hunnen ijver en werkzaamheid.

Doch de vruchten der prediking van zoo hoog begaafde mannen als Whitefield en Wesley waren, bepaalde zich niet tot den kring hunner werkelijke volgelingen. Tegen het einde der vorige eeuw ſtonden er vele geloovige en getrouwe leeraars op, vooral in de landskerk, welke met open' moed voor de groote waarheden der hervorming uitkwamen. De namen van Hervey, Newton en Romaine, zijn gemeenzaam bij velen in Nederland bekend. Nog vele anderen zouden kunnen genoemd worden, wier pogingen het waarachtig Christendom in Engeland deden herleven, en aan wie men, onder den zegen Gods, naar oogenſchijn te danken heeft, dat de godsdienſtige en burgerlijke inſtellingen van dit land bewaard bleven te midden van dien ſtroom van onheilige en alles omkeerende beginſelen, die reeds begonnen zijn het volk te doordringen, en op het vaste land in zoovele gewesten onzes werelddeels troonen en kerken omverre werpen.

Eene andere vrucht van deze herleving van ware godvrucht was de hernieuwing van den zendelingsgeest. Een genootſchap genoemd (*the Society for promoting christian knowledge*) *Maatſchappij ter bevordering van christelijke godsdienstkennis*, hetwelk reeds ſedert de regering van Willem III beſtond, en van hem een koninklijken patentbrief verkregen had, zonderde eene onderafdeeling uit deszelfs midden af ter verſpreiding van het Christendom in 's lands coloniën. Doch hoe werkzaam deze Maatſchappij ook moge geweest zijn, zeker is het, dat zij nog eene ruime baan liet voor den ijver van later zendelingen. De Baptisten (Engelſche Doopsgezinden) verdienen den lof, dat zij in de nieuwere tijden de eerſten waren die dit werk hebben bevorderd; doch wijl zij eene geringe minderheid onder de voornaamſte kerkgemeenſchappen uitmaken, zouden zeker hunne pogingen ongenoegzaam geweest zijn om een voldoend aantal arbeiders in dezen oogst te verſchaffen. Veel uitgebreider werkzaamheden waren er vereischt, en werden ook weldra tot ſtand gebracht, door gemeenzame pogingen tusſchen de leden der landskerk en de Disſenters, welke wij door eenige voorloopige aanmerkingen in het rechte licht wenſchen te ſtellen.

(*Het vervolg en ſlot in een volgend Nommer*).

GEDACHTEN EN SPREUKEN.

Als David, door zijnen zoon Abſalom oproerig aangevallen, uit Jeruſalem moest wijken, kwam er een man uit het geſlacht van Sauls huis, die hem hoonde, met ſteenen wierp, en vloekte, zeggende: *de* HEERE *heeft op u doen wederkomen al het bloed van Sauls huize, in wiens plaatse gij geregeerd hebt* (2 Sam. XVI). Niet veel anders doet de Roomſche Kerk, als zij bij elke huisſelijke beproeving en beſtrijding binnen de Gemeenten, uit haren dwang eenmaal uitgeleid, aanſtonds zich verblijdt en beroemt, zeggende: *dat zijn nu de vruchten van uwe Hervorming!* Doch ten allen tijde bleek het, en zal het blijken, dat het koninkrijk, om wederſpannigheid en eigenwillige Godsdienst van Saul weggenomen, van Davids huis niet wijkt, wat al Ammons, Abſaloms, of Adonias, uit zijne lendenen ook moesten voortſpruiten; terwijl daarentegen menig beminnelijke Jonathan, in den schoot der Roomſche Kerk geboren, wel het hart van David, maar niet het koninkrijk voor Sauls geſlacht behouden kon, veel min herwinnen.

»Men erkent de kunstvolle bewerktuiging van Gods Schep»ping, bij voorbeeld, in planten en bloemen, met dagelijks »naauwkeuriger onderzoek. Men erkenne hetzelfde in Zijn »Woord, in de Heilige Schrift. Hoe naauwkeuriger men on»derzoekt, hoe meer men bemerkt, dat alles daarin tot in »de kleinigheden, zijn opzet, reden, en noodwendigheid heeft, »waarom het zóó en niet anders, in deze en in geen andere »orde zamengeſteld is. Tot hiertoe heeft de Kerk nog niet »die volle ondervinding en kennis gekregen van de Schrift, »welke door de Schrift zelve wordt aangebracht. Doch om »daartoe te geraken, zal men ook door kruis en verdrukking »moeten geoeſend worden." — Een gezegde van den zaligen BENGEL, wiens ſchriftuitlegging zich zoo getrouw als kernachtig uitdrukt in den titel onder welken hij ze uitgaf: *Wegwijzer des Nieuwen Testaments, waarin uit den eigenaartigen nadruk der woorden, het eenvoudige, diepzinnige, veelbevattende, en gezonde der Goddelijke uitspraken aangetoond wordt.* (*Gnomon Novi Testamenti, in quo ex nativâ verborum vi simplicitas, profunditas, concinnitas, salubritas sensuum coelestium indicatur.*)

De meest kranke eeuw is niet diegene, welke voor de dwaling met drift ijvert; maar die, welke de waarheid verwaarloost, en veracht.

LA MENNAIS.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.